

Швидка Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови та літератури

Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'38

**АРХЕТИПНИЙ СИМВОЛ ВОДА ЯК МАРКЕР ОЧИЩЕННЯ,
ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ В БІБЛІЙНОМУ ДИСКУРСІ**

У статті проаналізовано специфіку архетипу вода як маркера очищення, відновлення й відродження та домінуючих образних символів як його модифікаторів; окреслено основні функції архетипного символу вода в Книгах Старого й Нового Заповіту; репрезентовано типові образи води як символічні структури конфігурації концептосфери Бог.

Ключові слова: архетипний символ, образність, концептосфера Бог, Біблія, очищення, відновлення, відродження.

Швыдкая Н.

– кандидат филологических наук, доцент
кафедры украинского языка и литературы

Донбасского государственного педагогического университета

**АРХЕТИПНИЙ СИМВОЛ ВОДА КАК МАРКЕР ОЧИЩЕНИЯ,
ОБНОВЛЕНИЯ И ВОЗРОЖДЕНИЯ В БИБЛЕЙСКОМ ДИСКУРСЕ**

В статье проанализирована специфика архетипа вода как маркера очищения, обновления и возрождения и доминирующих образных символов как его модификаторов; названы основные функции архетипного символа вода в Книгах Ветхого и Нового Завета; репрезентированы типичные образы воды как символические структуры конфигурации концептосферы Бог.

Ключевые слова: архетипный символ, образность, концептосфера Бог, Библия, очищение, обновление, возрождение.

Shvydka N.

– Candidate of Philological Science (PhD), Associate Professor of the
Chair of Ukrainian Language and Literature of Donbass State Teachers'
Training University

**ARCHETYPAL SYMBOL WATER AS A MARKER OF
CLARIFICATION, RESUMPTION AND REGENERATION IN BIBLICAL
DISCOURSE**

Archetypal symbol water as a marker of clarification, resumption and regeneration in biblical discourse. The specificity of archetype water as a marker of clarification, resumption and regeneration and dominant image symbols as its modifiers are analyzed in the article; the basic functions of the archetypal symbol water in the books of the Old and New Testament are outlined; the typical images of water as a symbolic structures of configuration of sphere of concepts God are represented.

Key words: archetype water, symbol, imagery, sphere of concepts God, Bible, clarification, resumption, regeneration.

Особливу роль у реконструкції світосприйняття відіграють метафоричні структури із наскрізним словом-образом, характерною

рисую якого є висока частотність функціонування й розгалужені семантико-граматичні зв'язки з іншими словами, потрактованими Н. Сологуб як слова-символи [8, с. 7]. Такі образи конденсують філософсько-естетичну настанову і, зокрема, є згустками світобачення.

На сьогодні узвичаєної вичерпної наукової класифікації символів не існує. Намагаючись покваліфікувати сутність символу, дослідники зосереджували увагу на окремих, найвиразніших їхніх типах: Г. Сковорода – на біблійних, О. Потебня – на слов'янських, які досліджував, здебільшого, на фактичному матеріалі українського фольклору. Підґрунтям аналізу сутності символів видатними філософами та психологами (В. Гумбольдтом, З. Фрейдом, К. Юнгом, А. Бергсоном, Е. Кассілером та ін.) є взаємодія підсвідомості та свідомості, невидимого й видимого, значення й функції, реальності та умовності. Зазвичай вони досліджували архетипні символи та їхній вплив на розвиток культури й цивілізації.

За К. Юнгом, релігійна символіка – один із давніх здобутків людської підсвідомості – маніфестує процес створення архетипів, які «продукують символіку, що з давніх часів характеризувала й виражала божество...» [12, с. 360].

Отже, біблійні символи (мовні, предметні та інші знаки) маркують вищу духовну реальність, кодують і передають думку Бога. Такий символ не є абстрактною ідеєю чи навіть алегорією, він транслює ту духовну реальність, яку відображає. Символіка Біблії необхідна там, де абстрактна, власне логічна система неспроможна відобразити реальність. В антиномії біблійних символів вбачають вираження невиразного. У символі слова й образи темпорального буття репрезентують тайни буття вічного. Біблійна ж символіка не претендує на адекватне декодування таємниці, хоча є надзвичайно розгалуженою, її особливість – здатність транслювати досвід «поза межного».

У лінгвоукраїністиці завжди приділяли увагу дослідженню функціонування біблійних символів у текстах різного мовленнєвого спрямування. Біблійні символи й дотепер впливають на нашу свідомість, створюючи підтекст сучасної релігійної картини світу. Усебічне вивчення символічної системи як фрагментів прецедентного тексту, репрезентованого Книгою Книг, надзвичайно перспективне, бо такий аналіз дозволяє заповнити лакуни мовної картини світу, з'ясувати механізм їхнього впливу на ментальність українців як носіїв християнської культури. Малодослідженість лексико-асоціативного поля біблійного архетипу *вода* в лінгвокультурології забезпечує актуальність пропонованої розвідки.

Метою статті є аналіз архетипного символу *вода* як маркера

очищення, відновлення та відродження в біблійному дискурсі.

Зазначена мета передбачає розв'язання таких завдань:

1) окреслити основні функції архетипного символу вода в Книгах Старого й Нового Заповіту;

2) проаналізувати домінантні образні символи, що модифікують цей архетип як маркер очищення, відновлення та відродження.

У Біблії будь-який образ, мотив чи ідея є символами, оскільки Творець надає їм вічного, позачасового звучання. Часто символами стають архетипи внаслідок їх універсального значення та актуальності образно-ідейного комплексу для багатьох історичних епох. З. Лановик зауважує, що особливого «характеру набуває архетипна образність Біблії, коли мова йде не стільки про аналогію духовних значень і людських уявлень, скільки про аналогічні сенси, апокаліптичне наповнення реальних матеріальних чи абстрактних образів, всезагальність їх смислів» [5, с. 322].

Класифікуючи символи, Ф. Уїлпрайт об'єднує в окремий клас архетипні символи, потрактовуючи їх як такі, що «мають однакове чи схоже значення для значної частини людства, якщо не для всього людства» [10, с. 98].

Домінантними архетипами правомірно вважати й чотири елементи першобуття: вогонь, воду, повітря й землю (субстанції алхімії, що ще за часів Давньої Греції були наділені особливим значенням, у подальшому, символічно переосмисленим).

Вода, насамперед, презентує універсальну сукупність потенційно можливого, вона *fons et origo* (джерело й народження), скарбницею всіх можливостей існування, підвалиною світотворення [11, с. 251]. Архетипу вода притаманні різні значення: вона символізує життя, здоров'я, символічно позначає смерть. Катарична, очищувальна властивість води є маркером релігійної свідомості. Вода в сакрумі маніфестує, насамперед, життя, міцність і вічність. А занурення людини в неї – еквівалентне смерті, у космічному ж розумінні – катастрофі, потопу, що періодично розчиняє світ у первісному океані. Руйнуючи будь-яку форму й скасовуючи будь-яке минуле, вода є очищенням, відновленням і відродженням.

Образ чистої води в біблійних текстах символізує очищення через священне омовіння, яке було у старозавітню добу одним з основних релігійних ритуалів. Вона була необхідним атрибутом кожного богослужіння євреїв, неодмінним елементом приготування до якого було сакральне омивання. Ніхто нечистий не міг приступити до Божого жертовника. Той, хто зневажав цей припис, ризикував бути покараний смертю, бо вода призначена змивати гріх (Вихід 30:21).

Під час вселенського потопу, де саме вода спричинила найбільшу трагедію людства (Буття 7:11), вона символізує моральне й духовне очищення. Творець знищив гріх та його наслідки, залишивши лише праведного Ноя та його сім'ю (Буття 6:17 – 8:14), оскільки праведність не знищити. В описі потопу окреслений архетип символізує відродження первісної чистоти, нової людини до нового життя та очищення від гріха, який руйнує святість творіння.

Цей архетипний символ спостерігаємо під час опису переходу обраного Богом народу через Червоне море (Вихід 14:21– 30). За наказом Всемогутнього Мойсей розділив море, аби іудеї змогли пройти ним як суходолом, а для війська фараона ця стихія виявилася смертельною. Вода маркує межу між рабським життям та життям у Божій благодаті, старим та новим.

Отже, зазначений архетип може символізувати життя у всій повноті чи навпаки – смерть, але, зазвичай, має домінують образність – очищення. Таку образність ритуальне омовіння мало й у новозавітню добу, що сформувало підґрунтя таїнства хрещення, оскільки зішестя Святого Духа на Ісуса Христа в Йордані відбувалося саме під час водного хрещення. Хоча Син Божий і не потребував такого очищення, бо був безгрішний, цей ритуал має протилежне значення: у воді як осередді людських гріхів, що потрапили туди з омовінням, Христос приймає на себе весь тягар неправедності, аби згодом знищити його своєю кров'ю на хресті, назавжди звільнивши нащадків Адама від влади зла. Богоявлення на річці Йордан акцентувало значення води як місця особливої присутності Бога: *«І голос із неба почувся: «Ти Син Мій Улюблений, що Я вподобав Його!»* (Марка 1:11). Окрім асоціації з Духом Божим, архетип *вода* символізує Слово Боже й набуває метафоричного значення благословіння та освячення, кардинальний перехід від грішного до праведного життя, що й маніфестує відречення від сатани та єднання з Христом.

Аналіз символічних функцій *води* – очищувальної, відновлювальної, відрожувальної – сприяє якнайповнішому виявленню образного потенціалу цього архетипу. Вода моделює словесні образи номінацій, співвідносних з нею денотатів (*вселенський потоп, умивальниця Мойсея у храмі, річка Йордан* тощо).

Отже, символічна парадигма з домінують *вода*, зокрема, є маркером концептуальної інформації архетипного символу – «очищення», «освячення», «благословіння», «відродження та відновлення». Образність, що формує окреслене лексико-асоціативне поле, є ускладненою, вона набуває семантичного та експресивного потенціалу символічних структур у конфігурації

концептосфери Бог. Символіка води в біблійних текстах є наскрізною і репрезентує амбівалентність та смислово багатогранність зазначеного архетипу.

Перспективу подальших наукових розвідок порушеної проблеми вбачаємо у виокремленні лексико-асоціативних полів доміантних біблійних архетипів та поглибленому витлумаченні символів, що модифікують такі архетипи.

Література

1. Баронин А. С. Этническая психология / А. С. Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [переклад проф. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1375 с.
3. Головащенко С. І. Біблієзнавство. Вступний курс : навч.посібник / С. І. Головащенко. – К. : Либідь, 2001. – 496 с.
4. Кононенко В. І. Концепт і символ: лінгвокультурологічний аспект / В. І. Кононенко // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. Кочерга на : зб. наук. ст. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 157–162.
5. Лановик З. Б. Біблійна герменевтика: становлення, методологія (символіко-алегоричний аспект літературознавчого дискурсу) : дис. ... доктора філол.наук. : 10. 01.06 / Лановик Зоряна Богданівна. – Тернопіль, 2006. – 409 с.
6. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А.Ф. Лосев. – М.: Искусство, 1995. – 367 с.
7. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – Текст – Семиосфера – История / Ю. М. Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
8. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара / Н. М. Сологуб / АН Український ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / [відп. ред. В. М. Русанівський]. – К. : Наук.думка, 1991. – 140 с.
9. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии в этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М. : Изд.-во «Индрик», 1995. – 512 с.
10. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1998. – С.82–109.
11. Элиаде М. Избранные сочинения. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде / пер. с англ. – М. : Ладомир, 1999. – 488 с.
12. Юнг К. Г. Воспоминания, сноведения, размышления / К. Г. Юнг. – М. : Наука, 1994. – 425 с.